

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла І.М. Індивідуальні особливості сприймання, їх роль у конструюванні реальності / І. М. Біла // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К: Видавництво «Фенікс», 2012. – Т. XII. Психологія творчості. – Вип. 15. – С. 62-68.

2. Біла І. М. Розвиток пізнавальної діяльності дошкільників / І. М. Біла // – Кам'янець-Подільський: ПП Мошинський В. С.. – 2009. – 120 с.

REFERENCES

1. Bila I.M. (2012) Indyvidualni osoblyvosti sprymannia, yikh rol u konstruiuvanni realnosti [Individual features of perception of their role in the construction of reality] *Aktualni problemy psykholohii: zb. nauk. prats Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrainy.* – K: Vydavnytstvo «Feniks» – *Actual problems of psychology: Coll. Science. works of the Institute of Psychology named after G.S. Kostyuk NAPS Ukraine.* - K: Publishing House "Phoenix", 15, 62-68, [in Ukraine].

2. Bila I.M. (2009) Rozvytok piznavalnoi diialnosti doshkilnykiv [Development of cognitive activity preschoolers] *Kam'ianets-Podilskyi: PP Moshynskyyi V. S. – Kamenets: PE Moshynskyy VS,* [in Ukraine].

УДК 159.923

ЦІННОСТІ ОСОБИСТОСТІ В БАГАТОУКЛАДНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ДОСВІД ДОСЛІДЖЕННЯ

О. І. Власова

**доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри
психології розвитку Київського національного університету
імені Тараса Шевченка**

В. Л. Щербина

**кандидат соціологічних наук, науковий співробітник факультету
психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка**

Автори статті розкривають зміст соціалізації особистості у багатоукладному суспільстві як процес, обумовлений культурним укладом, на який орієнтований конкретний індивід. Традиційний, модерний (індустріальний) та постмодерний (комунікативний) культурні уклади передбачають різні способи інтерпретації і розуміння людьми соціальних норм та цінностей. Показано, що різні особи можуть надавати відмінного розуміння однаковим подіям життя у процесі концептуалізації власної життєвої перспективи та досягнення переживання цілісності як психологічного благополуччя, самореалізації або екзистенційної сповненості.

Ключові слова: особистість, соціалізація, багатокладне суспільство, цінності, типи цілісності особистості, суспільство, що трансформується.

А. И. ВЛАСОВА, В. Л. ЩЕРБИНА ЦЕННОСТИ ЛИЧНОСТИ В МНОГОУКЛАДНОМ УКРАИНСКОМ ОБЩЕСТВЕ: ОПЫТ ИССЛЕДОВАНИЯ

Автори статті розкривають содержание соціалізації личности в многоукладному обществе как процесс, обусловленный культурным укладом, на который ориентирован конкретный индивид. Традиционный, современный (индустриальный) и постмодернистский (коммуникативный) культурные уклады предусматривают различные способы интерпретации и понимания людьми социальных норм и ценностей. Показано, что разные люди могут выказывать различное понимание одинаковым событиям жизни в процессе концептуализации собственной жизненной перспективы и достижения переживания целостности как психологического благополучия, самореализации или экзистенциальной наполненности.

Ключевые слова: личность, социализация, многоукладное общество, ценности, типы целостности личности, общество, трансформируется.

O. VLASOVA, V. SHCHERBYNA. PERSONAL VALUES IN A MULTI-UKRAINIAN SOCIETY: THE EXPERIENCE OF RESEARCH

The values of personality in multicultural Ukrainian society: experience of research. The authors reveal the content of socialization in a diverse society as a process driven by cultural order, which focuses on a specific individual. Traditional, modern (industrial) and postmodern (communicative) cultural modes provide different ways of interpreting and understanding people social norms and values. It is shown that different individuals may have different understanding of the same events in the life of conceptualizing own life experiences and achievements prospects integrity as psychological well-being, self-realization or existential execution.

Keywords: personality, socialization, multi-structure society, values, types of integrity of the personality, transforming society.

Постановка проблеми. Прикметною особливістю сьогодення є активна трансформація соціальних умов життя, тому процес соціалізації сучасної людини відбувається у період, коли соціальні норми та цінності помітно змінюються. Це робить актуальним дослідження механізмів соціалізації людини у їх динаміці та особливостей розвитку особистості за таких умов.

Становлення і розвиток покоління сучасної молоді відбувається в умовах складного і динамічного полікультурного світу, розвиток якого не є рівномірним. Багатокладність сучасного соціального існування полягає, зокрема, у тому, що норми та цінності, характерні для суспільств різної історичної доби співіснують

одночасно, утворюючи єдине середовище соціалізації. За таких умов дослідження процесу освітньої соціалізації молодого покоління, пошук нових підходів до розуміння та психолого-педагогічного патронажу становлення особистості вихованця, учня, студента, розвитку їхньої ціннісно-смиислової сфери як основи особистісної цілісності, потребує нових концептуальних підходів.

Мета статті. Визначити особливості особистісної цілісності та ціннісно-смиислової сфери сучасної української молоді, соціалізація якої відбувається у багатокладному соціальному середовищі.

Аналіз стану дослідження проблеми. Питання формування цілісної особистості ґрунтовно досліджуються в рамках різних предметних галузей: (філософії, соціології, психології, педагогіки та ін.). У психології радянського та пострадянського періоду проблеми функціонування особистості, її соціалізації та розвитку досліджувались у роботах багатьох дослідників (В. С. Агеєва, Г. М. Андрєєвої, О. Г. Асмолова, Л. С. Виготського, О. Ф. Лазурського, І. С. Кона, К. В. Коростеліної, Г. С. Костюка, М. Й. Боришевського). Сучасний вітчизняний науковий доробок складають дослідження І. В. Ващенко, О. І. Власової, І. В. Данилюка, З. Карпенко, С. Д. Максименка, В. Ф. Моргуна, В. В. Москаленко, В. В. Рибалки, К. Л. Мілюгіної, Т. М. Титаренко, В. Л. Щербини та ін.

Класична психологія розглядає цілісність особистості як умову та механізм забезпечення соціальної, психологічної, особистісної зрілості людини (Г. Олпорт), що проявляється у її здатності до конструювання ідентичностей, самоактуалізації та самореалізації в суспільстві (А. Маслоу, Е. Еріксон). Аналіз сучасних напрацювань позитивної психології (М. Чексентміхайї, Р. Райян, Е. Десі) вказує на перспективність у розв'язанні науково-методичної задачі, пов'язаної з пошуком критеріїв цілісності особистості, потенціалу конструкту суб'єктивного благополуччя або щастя людини. Переживання щастя вказує на гармонійність та єдність і узгодженість її внутрішнього світу та умов життя. На рівні суб'єктивної представленості людини це кореспондує з поняттям цілісності особистості як системи людина – суспільство.

Суспільство кінця ХХ – початку ХХІ ст. як середовище соціалізації є динамічним та різноспрямованим. У процесі соціалізації особистість все більшою мірою не знаходить визначених, «жорстких» вимог та очевидних можливостей, що утворюють єдину сталу систему. Соціальна взаємодія постає як мінливий процес виникнення і актуалізації різноманітних викликів та ризиків індивідам, спільнотам і суспільствам. Саме тому сформовані у попередніх історичних умовах концепції, орієнтовані на сталість її умов не дозволяють повною мірою ефективно дослідити процеси соціалізації сучасної людини. Отже, виникає потреба у створенні нового

більш евристично продуктивного теоретичного інструменту, який би дозволив більш адекватно пояснювати актуально діючі механізми соціалізації та становлення цілісності людської особистості.

Виклад основного матеріалу статті. Проблематика соціалізації і розвитку особистості формується під впливом необхідності її міждисциплінарного дослідження в сучасних реаліях українського суспільства, визначними особливостями яких є багатокладність, відсутність у суспільстві, що трансформується, сталих форм і чітких однозначних норм та цінностей соціального життя.

З точки зору предмету і обраної проблеми дослідження найбільш вдалим визначенням соціалізації особистості є її розуміння як процесу освоєння індивідом соціального досвіду, доступного йому та значущого для його існування у суспільстві. Змістовно соціалізацію особистості можна уявити як виникнення певної внутрішньої психічної структури, в межах якої людина організовує своє внутрішнє буття (буття в самій собі) на основі отримання/вироблення досвіду буття у зовнішніх структурах. Такі зовнішні структури у їх граничному розумінні є культурними укладами, де у структурованому (узгодженому) поєднанні інтегровані фізичні, соціальні та духовні умови життя людини. В актах соціалізації зовнішній та внутрішній простори активності людини перетинаються і взаємно обумовлюються, результатом чого стає виникнення новоутворення – людської особистості як системи, здатної до саморозвитку у взаємодії з культурним змістом.

В нашому розумінні особистість – це соціальна форма існування людської психіки, яка забезпечують неподільну єдність самовідтворення та розвитку суспільства і людини шляхом активності останньої. Цінності – це норми, поняття, предмети або явища життя, що набувають особливого значення для людини. А особистісний смисл – почуття цінності чогось для особистості, яке визначається її діяльністю та усвідомлюється нею у діалозі з собою та іншими людьми.

У процесі соціалізації культура постає для людини як набір цінностей та норм, сформованих історично практик їх реалізації. Цінності та норми типологізуються за ознаками приналежності до певного типу соціальної організації. Багатомірність простору соціалізації людини можна досліджувати через багатомірність наявних у суспільстві культурних конструктів, найширшим серед яких є категорія культурного укладу.

Культурний уклад – поняття, що характеризує історично сталі, стійкі, типові риси порядку побудови та змістовної наповненості нормативно-ціннісних конструктів, які притаманні соціальним групам та індивідам, і виражені у матеріальних, ідеальних, організаційних та символічних компонентах їх

індивідуального і групового життя в умовах конкретного суспільства. Культурні уклади істотно визначають зміст і форми процесів соціалізації у конкретному суспільстві, що обумовлює культурний тип особистості певного укладу, рольові набори, рольові дистанції та ін., а також, ймовірно, і певний тип особистісної цілісності людини. Так, традиційний уклад фокусується на сталих цінностях та цілях розвитку, що задані ззовні. Модерний уклад базується на цінностях, створених у процесі колективної взаємодії. Постмодерний уклад фокусується на цінностях, які з'являються у контексті комунікативної інтеракції людей.

З іншого боку, соціалізація людини відбувається під впливом чинника особистісної активності як суб'єкта власного життя. Спосіб такої активності, який виступає еквівалентом розвитку її розумної сутності, є концептуалізація людиною власного життєвого шляху як темпорально-просторової цілісності. Концептуалізація життєвого шляху дозволяє людині сприймати всю багатоманітність життєвих проявів у їхній цілісності та відношенні до різних аспектів індивідуального буття. У розвиненому вигляді цей механізм виступає ментальною основою особистісної інтеграції людини, що не лише забезпечує її психологічну, соціально-психологічну, соціальну, та ін. адаптацію, а й подальший розвиток та особистісні досягнення.

У рамках різних укладів особистість переживає різний екзистенційний досвід власного психологічного перетворення у суспільстві, набуття нових рис, які обумовлені інтеграцією досвіду її соціокультурних взаємодій. На певному етапі життя людина усвідомлює та виробляє певне ставлення до суспільства і себе самої у цьому суспільстві. Традиційний уклад передбачає досвід становлення особистості як процесу прилучення до сфери сакрального – переживання життя як реалізації надмирської сутності. Індустріальний (модерний) уклад несе досвід становлення особистості як процесу формування якостей життєвої успішності, прагматичної та ефективної самодіяльності. Комунікативний (постмодерний) уклад передбачає досвід становлення особистості як процесу її самоактуалізації у різних сферах власного буття.

Теоретична модель розвитку цілісності особистості в умовах багатукладного соціального простору включає інституційні вимоги суспільства щодо формування особистості як фундаментальну умову соціалізації людини. Останні представлені наявними у конкретному суспільстві економічними, освітньо-виховними, релігійними, науковими, культурно-мистецькими, побутовими та родинними нормами, цінностями і механізмами соціального контролю. Відповідно до такої специфіки і формуються типи цілісності особистості, обумовлені різними культурними укладами.

Перебуваючи у багатоукладному суспільстві, людина тим або іншим чином інтерналізує, освоює різні типи ціннісних установок, а також нормативні інтерпретації, характерні для різних укладів. Окрім того, вона опановує практики поведінки у ситуації культурної багатоукладності, тому в одних конкретних умовах соціальної взаємодії вона може демонструвати якості, відповідні одному культурному укладу, а в інших умовах – іншому. Особистість набуває тих же рис ціннісно-нормативної невизначеності та багатозначності, як і соціальне середовище, в якому вона соціалізується. Однак, незважаючи на всю багатомірність та невизначеність, суспільство має в результаті складання різноманітних подій конкретну історію власного розвитку та змін, яка має визначений вигляд. Подібно до цього і особистість в результаті всіх своїх невизначеностей та пошуків створює конкретний профіль власного життєвого шляху, рефлектуючи його як ціле на основі використання певного типу ціннісних і нормативних уявлень, характерних для певного культурного укладу або декількох із них.

Таким чином, стан цілісності – це своєрідний стан функціонування особистості, який відтворюється в усвідомленні людиною себе як суб'єкта власної життєдіяльності, неподільно пов'язаного з певним соціальним та індивідуальним контекстами існування. І оскільки стан цілісності – результат життєтворчості особистості, яка є представником конкретного суспільства, виявити типові форми особистісної цілісності сучасної людини можливо шляхом емпіричного дослідження культурно-типових орієнтацій та концептуалізації особистістю свого життєвого шляху.

Емпіричне дослідження розвитку цілісності особистості як психологічної підсистеми системи багатоукладного українського суспільства передбачало використання наступних критеріїв: 1) психологічного благополуччя (щастя) як базового показника цілісності особистості; 2) орієнтація людини на самореалізацію або досягнення конкретного результату; 3) екзистенційної сповненості як готовності особистості до продуктивного діалогу зі світом та самою собою; 4) особливості її часової представленості та орієнтованості (на минуле, теперішнє, майбутнє); 5) переважання у виборі респондента цінностей певного укладу.

Завданнями емпіричного дослідження стало з'ясування питань: Які особливості привносить багатоукладна та динамічна українська реальність у розвиток особистісної цілісності сучасної молоді? Чим вирізняється особистість людини певного культурного укладу?

Для проведення емпіричного дослідження було створено відповідну психодіагностичну програму, яка складається з двох частин, одна з яких визначає характеристики цілісної особистості, такі як рівень суб'єктивного благополуччя

досліджуваних, показники їх екзистенційної сповненості, орієнтації в часі, інша – спрямована на визначення переважаючих культурно-укладних орієнтацій особистості (традиційних, модерних (індустріальних) або постмодерних (комунікативних)).

Для дослідження базових характеристик цілісності особистості використовувались методики: «Шкала психологічного благополуччя» К. Ріфф і «Шкала екзистенції» А. Ленгле, методика СЖО Д. Леонтьєва, опитувальник Зімбардо та методика семантичного диференціалу часу. Методики були перекладені українською мовою. Україномовні результати перевірялися на валідність та надійність шляхом їх кореляції з результатами російськомовних прототипів опитувальників. (За критерієм Стюдента, отримано коефіцієнт $r=0,86$).

Для діагностування типології культурних орієнтацій особистості було створено опитувальник, яким вимірюються орієнтації досліджуваних у трьох площинах: розуміння сенсів різних сфер суспільного життя, розуміння власного становища у соціумі та у просторі самореалізації.

До першого блоку включені питання, відповіді на які характеризують спосіб інтерпретації людиною того, чим є суспільство в цілому, а також культурно типові способи розуміння особистістю цінностей у різних сферах суспільної взаємодії – політиці, економіці, моралі, родинному житті. До другого блоку було внесено низку питань, які характеризують типологічні уявлення особистості про саму себе у соціумі: процес мобільності (кар'єрне зростання), публічне визнання. У третьому вимірі діагностика культурної орієнтації особистості відбувалася через виявлення інтерпретації нею того, як відбувається її самореалізація відносно себе: як вона розуміє успішну організацію власного життя, яким є сенс використання сучасних технологій, чим забезпечується її душевний спокій. Вбачається, що будь-яка людина не є послідовною у кожній з цих сфер, однак у тенденції переважаючих відповідей вона виявляє свою орієнтованість на певний культурний уклад.

Питання за трьома блоками було зведено до опитувальника, який респондент заповнює самостійно, обираючи один із варіантів відповідей. Найбільше значення балів у відповідному блоці відповідей визначатиме той культурний уклад, на який орієнтована особистість, що обстежується. Відмінність між одним блоком відповідей порівняно з іншими (взятими окремо) більше 25-50 пунктів, означає наявність вираженої домінантності певного культурного укладу.

З метою подальшого здійснення широкомасштабного дослідження задіяний у роботі методичний інструментарій (методика «Шкала суб'єктивного благополуччя», опитувальник «Смисложиттєві орієнтації», опитувальник «Рівень розвитку екзистенцій») було переосмислено з позиції його придатності для

скринінгової психодіагностики, що забезпечувалось шляхом компресії психодіагностичних матеріалів вищезазначених методик у один опитувальник «Розвиток цілісної особистості в умовах соціальних змін» (В. Щербина, А. Гуленко).

Емпіричне дослідження існуючих форм цілісності сучасної особистості та особливостей її культурно-типової орієнтованості було здійснено силами науково-дослідної частини факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Відповідне дослідження студентської молоді України проведено співробітниками НДЧ під керівництвом проф. Власової О. І. у 2015 р. Вибірку склали 516 осіб, віком від 17 до 25 років з числа студентів ВНЗ 1-6 курсів, представники усіх макрорегіонів України та м. Києва. Подальший зміст статті описує основні результати культурно-типологічного аналізу, який виявив обумовленість характеристик особистісної цілісності сучасного студентства чинниками їх культурно-укладної орієнтованості. Отримані результати досліджувались із застосуванням процедур кореляційного та регресійного аналізу.

У результаті здійснення кореляційного аналізу в дослідженні виявлено, що орієнтація на цінності традиційного укладу більшою мірою притаманна старшим за віком студентам (0,105; $p < 0,05$). Цінностям модерного укладу надають перевагу респонденти, які мають високі показники академічної успішності (0,102; $p < 0,05$). А орієнтація на цінності постмодерного укладу більш властива студентам молодшого віку (-0,134; $p < 0,01$), які мають високі показники академічної успішності (0,110; $p < 0,05$) (Див. табл. 1).

Таблиця 1 – Основні кореляції, виявлені в дослідженні показників цілісності та орієнтації на певний культурний уклад українських студентів

Основні шкали дослідження	Вік	Курс навчання	Академічна успішність
Традиційний уклад	0,105*	0,068	0,042
Модерний уклад	0,007	-0,056	0,102*
Постмодерний уклад	-0,134**	0,027	0,110*
Суб'єктивне благополуччя	0,126**	0,009	0,217**
Екзистенційна сповненість	-0,060	-0,016	0,123**
Персональність	-0,081	0,014	0,060
Екзистенційність	-0,058	-0,051	0,128**
Самореалізація	0,071	-0,051	0,209**
Досягнення результатів	0,121**	0,002	0,126**
Позитивне минуле	-0,019	-0,070	-0,034
Орієнтація на майбутнє	0,125**	0,098*	0,121**

Гендерний аналіз показав, що студентки фокусуються більше ніж студенти на цінностях традиційного та постмодерного укладів. Дівчата також почуваються щасливішими і демонструють вищий рівень суб'єктивного благополуччя у порівнянні з хлопцями.

Наступним завданням статистичного аналізу дослідження стала ідея виявлення особливостей особистісної цілісності студентів, які б були презентантами «чистих» культурних укладів. Використання регресійного аналізу дозволило описати типового представника кожного з трьох відомих укладів із числа сучасного українського студентства.

Визначальні характеристики особистості, яка сповідує цінності традиційного укладу, описує трьохкрокова регресійна модель, що пояснює 6% загальної дисперсії емпіричних даних дослідження. Формула типологічних особливостей особистості традиційного укладу має наступний вигляд: традиційна особистість = $5,068 + (-0,167)$ «свобода» + $0,135$ «цілі в житті» + $0,111$ «самоприйняття»).

Цей тип особистості виявився пов'язаним із низьким рівнем свободи як потреби в альтернативних варіантах вибору, наявністю життєвих цілей та прийняттям себе. Рівняння описує студента як особу, яка орієнтована на досягнення життєвих цілей, відповідних традиційним цінностям.

Для модерної особистості виявились властивими цілеспрямованість як важливість досягнення результату, здатність установлювати теплі відносини з оточуючими людьми та орієнтованість на майбутнє. Наступна трьохкрокова регресійна модель, отримана в дослідженні, пояснює 6% загальної дисперсії даних: модерна особистість = $2,593 + 0,144$ «досягнення результатів» + $0,107$ «позитивне ставлення до інших» + $0,099$ «орієнтація на майбутнє»

Особистість постмодерного типу визначається вираженими здатностями людини керуватись власними цінностями та будувати довірливі стосунки з іншими людьми. В плані часової орієнтації така особистість надає перевагу теперішньому часу, тобто живе не майбутнім, а теперішнім. Вона також орієнтована на діалог із світом, турботу про інших людей. Разом із тим, їй притаманні неприйняття себе, що може бути внутрішнім джерелом як позитивних, так і негативних особистісних змін, та низька здатність до самодистанціювання як брак рефлексивності, ускладнення у діалозі з собою. Представлена далі чотирихкрокова регресійна модель пояснює 14% загальної дисперсії: постмодерна особистість = $2,684 + 0,272$ «самотрансценденція» + $0,204$ «позитивне ставлення до інших» + $(-0,108)$ «самоприйняття» + $(-0,101)$ «самодистанціювання»).

Висновки.

1. Низький відсоток дисперсій, що пояснюють виділені у дослідженні регресійні моделі (традиційна – 6%, модерна – 6%, постмодерна – 14%), доводять відсутність домінування моноукладних цінностей у сучасному українському суспільстві, зокрема, у середовищі студентської молоді, а відтак - поширеність багатокладності та наявності змішаних ціннісних моделей.

2. Цінності, що переважають за таких умов, та типи особистісної цілісності людини, що їм відповідають, стануть завданнями подальшого аналізу результатів представленого у статті емпіричного дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Власова О. І., Фадєєва К.-М. О., Гуленко А. С. Психологічний конструкт цілісності особистості в контексті методології філософії екзистенціалізму та екзистенційної психології // *Фундаментальні та прикладні дослідження в практиках ведучих наукових шкіл.* – 2014. – № 5. – Режим доступу до ресурсу: [URL: fund-issled-intern.esrae.ru/5-60](http://fund-issled-intern.esrae.ru/5-60).

2. Щербина В. Л. Цілісність особистості в умовах багатокладного суспільства / В. Л. Щербина // «Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки» Збірник наукових праць. – Вип.1 (22) 2014 – К.: Логос, С.165-172.

3. The types of personal integrity of the modern ukrainian multicultural society [Електронний ресурс] / І. В. Ананова, О. І. Власова, А. С. Гуленко, І. В. Данилюк, К. - М. Фадєєва, В. Л. Щербина // Видання: Socio-economic sciences and challenges of modern technology and planetary communication: International Conference on ICT Management for Global Competitiveness and Economic Growth in Emerging Economies ICTM 2015. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://papers.ssrn.com/sol3/cf_dev/AbsByAuth.cfm?per_id=2469326

REFERENCES

1. Vlasova O. I., Fadiieva K.-M. O., Hulenko A. S. (2014) *Psycholohichnyi konstrukt tsilisnosti osobystosti v konteksti metodolohii filosofii ekzystentsializmu ta ekzystentsiinoi psykhologhii* [Construct psychological integrity of the individual in the context of the methodology of the philosophy of existentialism and existential psychology] *fund-issled-intern.esrae.ru* Retrieved from URL: fund-issled-intern.esrae.ru/5-60 [in Ukraine].

2. Shcherbyna V. L. (2014) *Tsilisnist osobystosti v umovakh bahatoukladnoho suspilstva* [The integrity of the individual in a mixed society] «Aktualni problemy sotsiolohii, psykhologhii, pedahohiky» *Zbirnyk naukovykh prats.* – K.: Lohos – "Actual problems of sociology, psychology, pedagogy" *Collected Works.* - Ed.1 (22) K.: Logos, 1 (22), 165-172 [in Ukraine].

3. I. V. Ananova, O. I. Vlasova, A. S.Hulenko, I. V. Danyliuk, K. - M. Fadieieva, V. L. Shcherbyna (2015) The types of personal integrity of the modern ukrainian multicultural society *Socio-economic sciences and challenges of modern technology and planetary communication: International Conference on ICT Management for Global Competitiveness and Economic Growth in Emerging Economies ICTM 2015* : <http://papers.ssrn.com> Retrieved from URL: http://papers.ssrn.com/sol3/cf_dev/AbsByAuth.cfm?per_id=2469326 [in Ukraine].

УДК 316.362:316.613.434-053.4

**СТИЛІ ТА ТИПИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ЯК МОЖЛИВА
ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Демченко М.О.,

асистент кафедри практичної психології

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

м. Слов'янськ, Донецька обл.

marina.1403@mail.ru

У статті розкрито особливості сімейного виховання дітей дошкільного віку. Розкрито «психогенну теорію історії дитинства» (Л. Демоз). Проаналізовано класифікацію стилів сімейного виховання Д. Баумрінд (ліберальний, авторитарний і авторитетний). Охарактеризовано вплив сімейного виховання на формування особливостей характеру дитини. Розкрито сутність понять «агресія», «агресивність». Визначено підходи до пояснення природи агресії. Охарактеризовано чинники, що визначають можливий розвиток агресивності в поведінці дитини.

Ключові слова: діти дошкільного віку, стилі сімейного виховання, типи сімейного виховання, психоаналітичний підхід, етологічний підхід, ситуативна теорія агресія, теорія соціального научіння, дитячо-батьківські відносини, агресія, агресивність.

**ДЕМЧЕНКО М.А. СТИЛИ И ТИПЫ СЕМЕЙНОГО ВОСПИТАНИЯ
КАК ВОЗМОЖНАЯ ПРЕДПОСЫЛКА ФОРМИРОВАНИЯ АГРЕССИВНОГО
ПОВЕДЕНИЯ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА**

В статье раскрыты особенности семейного воспитания детей дошкольного возраста. Раскрыта «психогенная теория истории детства» (Л. Демоз). Проанализирована классификация стилей семейного воспитания Д. Баумринд (либеральный, авторитарный и авторитетный). Представлена характеристика